

# יחידת לימוד במשנה לכיתה ה'

(מקור: "תלמוד לתלמיד" לכיתה ו', דף י"א, ע"א)

נושא השיעור: באיזו מידה יש להתחשב בזולת? או: מסחר הוגן מהו?

## המטרות:

**לימודית** – הבנת הקטע הנלמד בסיוע פירוש רש"י המצורף, ביאור מלים ומושגים.  
**חינוכית** – איסור הונאת לקוחות, התחשבות בזולת, מסחר הוגן, אקטואליזציה של הנושא.  
**פורמאלית** – מציאת רעיון מרכזי, חלוקת הקטע לפי מקרים המובאים בו, תרגיל בקריאת רש"י, טבלה מסכמת.

## מהלך השיעור:

מבוא	שיקול דעת דידקטי
<b>המורה:</b> בשכונתו של דני שתי חנויות מכולת. מכיוון שאברהם החנווני נהג לחלק ממתקים לדני וחבריו כל אימת שבאו לקנות מצרכים, הם העדיפו תמיד לקנות אצלו, ואילו החנווני האחר נותר כמעט ללא קונים.	הנושא מוצג בצורת שאלה כדי לעורר התלמידים למחשבה ולתגובה. הספרים סגורים.
ש: מה אתם חושבים על אברהם? האם לדעתכם נהג בהגינות?	כדאי לסווג את תשובותיהם השונות של התלמידים לשתי הקטגוריות לעיל ואף לרשמן בקיצור על הלוח. בחלק מתשובות התלמידים נתן לעשות שימוש מאוחר יותר במהלך השיעור.
ת: צד אחד: אברהם נהג נכונה, משום שזכותו של כל מוכר לנסות ולקדם את מכירותיו. אם מוכרים אחרים חושבים כי זה פוגע בהם, שייצאו גם הם במבצעים שונים וימכרו יותר (דעת חכמים).	
צד שני: אברהם לא נהג נכונה משום שהוא מרגיל אנשים לבוא תמיד רק אליו, ומתעלם מזכותם של מוכרים אחרים להתקיים בכבוד. יותר מכך: הוא גוזל את פרנסתם של שאר המוכרים בשוק (דעת תנא קמא).	

\* עובד ע"י תלמידי שנתון א' – תשמ"ו בימורשת יעקב\* כתרגיל בשיעור דידקטיקה של המדריך הפדגוגית נתן פריד, עבוד תלמידי כיתה ח' מעורבת.

**המורה:** פתחו את המשנה במקום הכתוב על הלוח (דף י"א, ע"א) משנתנו עוסקת בענייני מכירה והתחשבות בזולת. בואו ונראה כיצד ראו חכמים מסחר הוגן מהו לפני כ-2000 שנה. מי מהתלמידים רוצה לקרוא?

**תלמיד:** קורא בקול את הקטע הראשון (המקרה הראשון).

יש להרגיל תלמידים להיעזר בפירוש רש"י.

**המורה:** לפנינו המקרה הראשון במשנה הדין בדברים שהעלינו בתחילת השיעור. מהם קליות ואגוזים? – היעזרו ברש"י.

קליות ואגוזים הם כמו ממתקים של היום. כמו שהיום מחלקים ופלים ועוגיות – פעם חילקו קליות ואגוזים.

חשוב לעורר מעורבות אצל התלמידים, ולהעמיד את הנושא במישור אקטואלי.

**ש:** מהן, לפי דעתכם, הסיבות לדברי ת"ק וחכמים? – מדוע הם חולקים?

**ת:** ת"ק סובר, שבמעשהו זה החנווני גזול את פרנסתם של חבריו, בעוד שחכמים טוענים, כי זכותו של כל סוחר לנסות לקדם את מכירתו ולכן החנווני בסדר. מי שרוצה שלא להיפגע כתוצאה ממעשה החנווני – שיעשה כמותו.

**ש:** מה דעתכם? מי נראה לכם צודק יותר? האם אתם מכירים גם כיום חנוונים המחלקים קליות ואגוזים? **ת:** כאן תבואנה תשובות שונות, וסביר למדי שהתלמידים מכירים מוכרים הנוהגים כאברהם.

ייתכן ויועלו נושאים אקטואליים, שכדאי לדון בהם, כגון: עיסקת חבילה, יציבות מחירים, מושגים הדורשים הבהרה מצד המבוגרים וכו'. יש אפוא ביחידה זו הזדמנות להתייחס אליהם.

**ש:** בואו ונראה את המקרה השני במשנה. תלמיד קורא: "ולא יפחות את השער", וכן את פירוש רש"י. "לפחות את השער" – תנו לכך דוגמאות מחיי היום יום.

**ת:** התלמידים מביאים דוגמאות מכלי התקשורת (עיתונות, רדיו טלוויזיה) העוסקים בפרסומים על הזלות מחירים, מבצעים חד-פעמיים וכו'.

**ש:** מה דעתכם, ילדים, האם זה טוב שקיימת תחרות בין סוחרים?

**ת:** זה טוב מבחינתו של הצרכן. משום שהוא קונה מוצרים בזול כתוצאה מתחרות ההזלות והמבצעים השונים ברשתות החנויות. מצד שני, התחרות היא דבר גרוע מאוד למוכרים הקטנים (בעלי חנויות

אקטואליזציה של  
הנושא גודמת  
לתחושה שדברי  
המשנה הם בבחינת:  
"וחי בהם".

קטנות) שלא מצליחים לעמוד במחירי הפסד ונאלצים לפשוט את הרגל.

כאן אפשר להדגים לתלמידים: רשת חנויות ארצית הקונה עשרת אלפים חפצים מסוג מסוים, למשל, מקבלת הנחה גדולה בהרבה מאשר בעל חנות קטנה היכול לקנות בקושי רק עשירית מהסחורה. כאשר הוא בא למכור את הסחורה שקיבלו בהנחה – במחיר הרבה פחות יקר, וכך הכול פונים אליהם.

ש: ראינו, אם כן, שגם במקרה השני במשנה קיימת מחלוקת בין ת"ק וחכמים. למה מתכוונים חכמים באמנם: "זכור לטוב"?

ת: כוונתם לומר שהמוריד מחירים אינו עושה בכך רע, וזוכרים אותו לטובה על-כך.

המורה: עתה נקרא את המקרה השלישי. תלמיד קורא בתוספת רש"י.

ש: במקרה השלישי רואים את דברי אבא שאול שאומר: "לא יבור את הגריסים" – מה פירושו של דבר, ומדוע הוא סובר כך?

ת: גריסים הם גרגרי תבואה טחונים, והכוונה היא שאסור למוכר להפריד (=לבור, לברור) מהגריסים את הפסולת שבתוכם, כדי שזה יהווה תירוץ להעלות בהרבה את מחירם. אבא שאול סובר, כאמור, שאסור לעשות זאת, משום שהמוכר מקפח פרנסתם של אחרים.

ש: "וחכמים מתירים" – מדוע, לדעתך, חכמים מתירים לעשות זאת?

ת: משום שקו המחשבה של חכמים לעניין קידום מכירות הוא כזה: בשעה שמישהו עושה דבר שיגדיל את רווחיו, ואדם אחר חושש, שהמעשה עלול לפגוע בו – מותר לו לפעול בצורה דומה כדי למנוע נזקים צפויים. אף אצלנו הדבר דומה: אם חושש מוכר בשוק לרווחיו – מותר לו לברור גם כן ולמכור ביוקר.

ש: האם אתם מכירים גם היום מקומות בהם בוררים דברי מאכל מקליפתם ומוכרים אותם יותר ביוקר מאשר במצבם הטבעי?

**ת:** סביר להניח שהתלמידים מכירים תופעות כאלו משווקים או מחנויות, שבהם מוכרים גרעינים, בוטנים מקולפים וכדומה.

**ש:** מה הכוונה: "שלא יבור מעל פי המגורה", ומה פירוש "מודים" שנאמר לגבי זה?

**ת:** אסור למוכר לברור את הפסולת מהתבואה רק מלמעלה, ולהשאיר את הפסולת שלמטה ולמכור ביוקר, כאילו התבואה נקיה לגמרי. כאן קיימת הסכמה כללית, ואין מחלוקת, שזה אסור.

**ש:** האם אתם יכולים לתת דוגמה מהיי היום-יום לכך?  
**ת:** התלמידים מביאים מספר דוגמאות, למשל: סלסלת תותים שבה למעלה יש תותים יפים, ולמטה לפעמים תותים רקובים וכו'.

**ש:** ראינו שבמקרה הזה הכול אוסרים בעוד שבמקרה הקודם הייתה מחלוקת. מדוע? מהו, לדעתכם, ההבדל ביניהם?

**ת:** במקרה שלנו מדובר ברמאות ממש, משום שהפסולת נשארת מוסתרת בתוך הסחורה, בעוד שבמקרה הקודם כל הפסולת הוצאה, והלקוח קנה את מה שרצה.

**המורה:** מהו המקרה החמישי, תלמידים? תלמיד קורא: "אין מפרכסין..." התלמיד מסביר (ניתן להיעזר בפירוש).

גם במקרה זה יש תמימות דעים לאסור את הדבר. השווה עם המקרה הקודם.

**ת:** בשניהם מדובר ברמאות ממש. הקונה חושב שהוא קונה דבר מסוים, אך מה שהוא מקבל בפועל שונה בתכלית השינוי ממה שציפה להשיג.

**ש:** תנו דוגמאות לשני המקרים האחרונים במשנה, והסבירו את סיבת חומרתם.

**ת:** כאן תבואנה תשובות שונות. יש לכוון את התלמידים במתן התשובות ולבדוק האם הן תואמות את המצבים הנתונים במשנה.

**המורה:** ארשום עתה טבלה על הלוח, ואבקשכם למלא אותה (כשיעורי-בית) (המורה רושם את השורה הראשונה וכן את הסעיפים: אי ב' ג' די ה').

המקרה	הדעה	הדין	הסיבה
א. קלויות ואגוזים	תיק חכמים	אסור מותר	מרגיל את הילדים לבוא רק אליו. גם המוכר האחר יכול לחלק ממתקים.
ב. פוחת את השער	תיק חכמים	אסור מותר	מקפח פרנסתם של אחרים ע"י ההוזלה. גורם לירידה כללית של המחירים בשוק.
ג. בורר את הגריסים	אבא שאול חכמים	אסור מותר	יש חשש לרמאות. הקונה מקבל בכל אופן מה שביקש להשיג.
ד. בורר מעל פי מגורה	כולם אוסרים		גונב את העין (מרמה).
ה. מפרכס	כולם אוסרים		גונב את העין.

פני הלוח:

משנה דף י"א, ע"א  
נושא השיעור: באיזו מידה יש להתחשב בזולתו?"

המקרה	הדעה	הדין	הסיבה
א			
ב			
ג			
ד			

# תלמוד לתלמיד

יא

ויחזור חנוני זה וימכרנו בחזקת יין בחנות, והרי המים משורבין בו, והתה מוכרס לו, ואיכא "לפני עור" (ויקרא יט) ?! מוגא דידי טידע ידע. שאני נוסן בו מים הרבה. וכי תימא מייתי חמרא חייא ומערב ביה. עד שלא יהא ניכר טעם המים. אם כן דלכילי האי חייסין. אין דדבר סוף. שאף המים לבדם אסור למכור לחנוני, שמה יערכם ביין, ולא חשו אלא בזמן שאני מוכר לו דבר העשוי לרמות בו כמות שהיא עכשו. מהני: ולא יפחות את השער למכור בזול, מפני שמרגיל לבוא אליו ומקפח מזונות חבירי. וזכור לטוב. שמתוך כך אולרי פירוס מוכרין בזול גריסין. פולין גרוסות כרימס אחת לשתיס. לא יבור את הפסולת. לפי שמתוך שגראות יפוס, הוא מעלה על דמיהן הרבה מדמי הפסולת שנטל מהן. וחכמים מזירין טעמא מפרש בגמרא. ומודים שפא יבור מעל פי המגורה למעלה להראות יפוס, ואם הפסולת שנתוכו לא ציר. לפי שאינו אלא כנונב את העין כציריהן. ואין מפרכסין. מפרש בגמרא. לא את האדם. טכד כנעני העומד לימכר. גי: מאי טעמא נקט "זכור לטוב" לטון נרכה? משום דמרווח תרעא. ואולרי פירוס ורלו

מוגא דידי טידע ידע. יין שאני מוזג מכירים בו הכל שהוא מהול. מכיון שאני נותן בו הרבה מים. וכי תימא. ואם תאמר. נחשוש שמא יוסף התגר יין חי במוג. עד שלא יהא ניכר שהוא מהול. וימכרנו בחזקה יין חי. אם כן. אם אתה חושש עד כדי כך. אין לדבר סוף. אין סוף לחששות. כי אף מים לבדם יהיה אסור למכור לחנוני. שמא יערבם ביין. והנכון הוא שיש לחשוש רק אם מוכרים לתגר דבר שיוכל לרמות בו כמות שהוא בלי תיקון. מהני: קליות. גרגרי תבואה קלויים. מפני שהוא מרגילן לבוא אליו. ומקפח פרוסתם של חנונים אחרים. וחכמים מזירין טעמם מפורש בגמרא. ולא יפחות את השער. ולא יוויל את המחיר. כי על ידי זה הוא מקפח פרוסתם של אחרים. וזכור לטוב. טעמם מפורש בגמרא. לא יבור את הפסולת על ידי כך את מהיר הגריסים. גריסין. גרגירי תבואה גרוסים (סחוניים לפחיתים). מעל פי המגורה רק מלמעלה.

**אמר ליה: מוגא דידי מידע ידע. וכי תימא, דטפי ומחייליה ומזבין ליה. — אם כן, אין לדבר סוף.**

**א. מהני: רבי יהודה אומר: לא יחלק החנוני קליות ואגוזין לתינוקות, מפני שהוא מרגילן לבוא אצלו, וחכמים מתירין. ולא יפחות את השער, וחכמים אומרים: זכור לטוב. לא יבור את הגריסין, דברי אבא שאול, וחכמים מתירין. ומודים, שלא יבור מעל פי מגורה, שאינו אלא כגונב את העין. אין מפרכסין לא את האדם ולא את הבהמה ולא את הכלים.**

**ב. גי: — מאי טעמייהו דרבנן? — דאמר ליה: אנא מפליגנא אמגוזי, ואת פליג שיסקי.**

**ולא יפחות את השער, וחכמים אומרים: זכור לטוב. — מאי טעמא דרבנן? — משום דקא מרווח לתרעא. אין מפרכסין לא את האדם, ולא את**

**א. בבא מציעא ס ע"א. ב. שם ס ע"ב.**

כדי שכל התבואה תראה נקיה. שאינו אלא כנונב את העין. שהלוקח סבור שכל התבואה נקיה. אין מפרכסין. אין צובעים ומייפים לצורך מכירתם. האדם. עכד כנעני העומד לימכר, כדי שיהיה נראה צעיר. גי: מאי טעמייהו דרבנן. שמתירים לחלק קליות ואגוזים לתינוקות. דאמר ליה. שהמחלק יכול לומר לחבירו החנוני. אנא מפליגנא אמגוזי. אני מחלק אגוזים. שיסקי. שויפים. (בימינו קיראים לאסקדיניה בשם זה). מאי טעמא? מה טעם אמרו חכמים שהמפחית את השער אף זכור לטוב? משום דמרווח תרעא. מכיון שעל ידי זה הוא פותח

האדם. טכד כנעני העומד לימכר. גי: מאי טעמא נקט "זכור לטוב" לטון נרכה? משום דמרווח תרעא. ואולרי פירוס ורלו

האדם. עכד כנעני העומד לימכר, כדי שיהיה נראה צעיר. גי: מאי טעמייהו דרבנן. שמתירים לחלק קליות ואגוזים לתינוקות. דאמר ליה. שהמחלק יכול לומר לחבירו החנוני. אנא מפליגנא אמגוזי. אני מחלק אגוזים. שיסקי. שויפים. (בימינו קיראים לאסקדיניה בשם זה). מאי טעמא? מה טעם אמרו חכמים שהמפחית את השער אף זכור לטוב? משום דמרווח תרעא. מכיון שעל ידי זה הוא פותח

לו לאדם לטייע ידי עוברי עברה. מוגא דידי מידע ידע. מעשה זה מלבדנו, שאסור הפכירה לתגר הוא רק אם אפשר לרמות במוג כמות שהוא. אבא שאול. תנא דבור השלישי והרביעי של התנאים. בן דורו של ר' עקיבא.